

פיתוח מערך תומך בהשתלבות של מתנדבים עם מוגבלויות

שוש קמינסקי, ממונה על החטיבה הקהילתית ופיתוח משאבי ידע, בית איזי שפירא
דנה שריר - עו"ס, רכזת מתנדבים בית איזי שפירא
מיכל גלעדי - עו"ס קהילתית, רכזת פרויקט מתנדבים עם צרכים מיוחדים, בית איזי שפירא

2012

קמינסקי, ש., שריר, ד. וגלעדי, מ. (2012). פיתוח מערך תומך בהשתלבות של מתנדבים עם מוגבלויות. בתוך: מ. גרומב. *תכנית יישובית להתנדבות: פיתוח וקידום ההתנדבות בשותפות תלת-מגזרית* (עמ' 161-174). כפר-סבא: נדב הוצאת ספרים

רקע

מאמר זה עוסק בהתנדבות של אנשים עם מוגבלויות. לצורך הדין נגדיר תחילה התנדבות מהי: "התנדבות היא פעילות חברתית שבה הרצון האישי והבחירה החופשית, הם גורמים מרכזיים בפעילות. היא מכוונת לתרום לזולת, לקבוצה או לקהילה ובאה לספק לפרט סיפוקים נפשיים, בניגוד לתגמולים חומריים" (יפה, נוה, 2011).

התנדבות נעשית מבחירה חופשית, ללא תמורה כלכלית ועל מנת להטיב עם האחר. התנדבות היא אחת הדרכים המאפשרת לאנשים להשתלב בחיי הקהילה והחברה בה הם חיים ובאמצעותה בני אדם יכולים לספק חלק מצרכיהם. ההתנדבות יכולה לענות על שלושה צרכים אנושיים: צורך בהשתייכות, צורך בהישגים, וצורך בכוח והשפעה (גרומב, 2011, ע"מ 33). האדם המתנדב זוכה לחוש שייכות, השתייכות והשפעה על כיוון חייו (נפתלי, 2012).

התנדבות בתחום הנכויות מזמנת למתנדבים היכרות קרובה עם אנשים עם מוגבלויות, מסירה סטיגמות חברתיות, מעצבת עמדות משלבות ומפתחת תפיסה חברתית הרואה כל אדם כחלק אינטגרלי מהקהילה בה הוא חי.

בישראל אין נתונים מדויקים על שיעור ההתנדבות בקרב אנשים עם מוגבלויות, אך מנתונים המעידים על מידת השתתפות חברתית מועטה של אנשים עם מוגבלויות ניתן להסיק כי מעטים בלבד משתלבים בעשייה התנדבותית. לרוב, אנשים עם מוגבלויות, בני נוער ובוגרים, אינם זוכים להזדמנות להיות שותפים בעשייה אזרחית זו ואינם לוקחים חלק בפעילות ההתנדבותית. מעצם היותם עם צרכים מיוחדים, החברה מתייחסת אליהם כאל "מקבלים" ולא כאל אנשים שיש להם פוטנציאל, רצון ויכולת לתרום לאחרים. בכך נמנעת מהם הזכות להעצמה והתפתחות אישית, למימוש יכולות ולמעורבות חברתית פעילה.

רוב הארגונים אינם ערוכים לקליטה של מתנדבים עם מוגבלויות והם חסרים ידע ו"תורת עבודה" בתחום זה. אין ספק כי מודל עבודה נכון במסגרתו המתנדבים המיוחדים זוכים

לתמיכות הנדרשות, הוא תנאי הכרחי כדי להבטיח השתלבות התנדבותית מוצלחת, אפקטיבית ותורמת של אנשים עם מוגבלויות.

בית איזי שפירא חרת על דגלו את רעיון השילוב החברתי כאחד מערכי היסוד שלו, ורואה חשיבות עצומה בשילובם של אנשים עם מוגבלויות, במגוון המעגלים החברתיים והפעילויות הקיימות בקהילה בה הם חיים. שינוי עמדות חברתיות כלפי אנשים עם מוגבלויות הוצב כאחד מהיעדים המרכזיים לפעילות הארגון וזאת במטרה ליצור חברה מכילה ושוויונית יותר. בין היתר, הארגון מיישם זאת באמצעות שילובם של מתנדבים עם צרכים מיוחדים במערך ההתנדבות הארגוני.

מאמר זה מציג תיאור מודלים של שילוב מתנדבים עם צרכים מיוחדים ומפרט את מודל העבודה המערכתי הקיים בבית איזי שפירא.

התנדבות של אנשים עם מוגבלויות

חברה המאמצת ערכים של שילוב והכלה חברתית מחזקת את חוסנה הקהילתי.

התפיסה הפילוסופית העומדת בבסיס רעיון השילוב היא כי האדם עם המוגבלות הוא שווה זכויות לאדם שאינו מוגבל. על כן זכותו הבסיסית היא להיות שותף פעיל לעשייה החברתית, ולהיות חלק מהקהילה ומהחברה בה הוא חי. השקפה זו רואה את האדם עם המוגבלות כחבר בחברה בה הוא חי, ולא כמי שמצוי בשולי החברה או מחוץ לה.

הגישה החברתית לנכויות מבקשת למגר הדרה חברתית ולאפשר לאנשים עם מוגבלות חיים בחברה מכילה. גישה זו מסיטה את מוקד ההתייחסות מהפרט והמגבלה שלו, אל המחסומים החברתיים והסביבתיים המונעים או מגבילים את השתתפותו החברתית. הגישה מחדדת את חובת החברה לפעול לשינוי מחסומים סביבתיים, כך שההזדמנויות המוצעות לאדם עם המוגבלות ימנעו אפליה.

שילוב משמעו, יחס של כבוד לשונות שבין אנשים, קבלת ההבדלים שבין אנשים והערכת יכולותיו של כל אדם באשר הן. רעיון ההכללה מתייחס להשתלבות של אנשים עם מוגבלויות בפעילות, מכל סוג שהיא, במסגרות קהילתיות רגילות, בסיוע התאמות ותמיכות נדרשות.

התנדבות היא פעילות חשובה בחייהם של אנשים רבים. הצורך בפעילות התנדבותית והרצון לתרום לקהילה אינם פחותים אצל אנשים עם מוגבלויות. להיפך, השתתפות בפעילות התנדבותית בקהילה עשויה לשמש לאנשים עם מוגבלויות הזדמנות רבת ערך להתנסות בחוויות חדשות.

הספרות דנה ביתרונות העשייה ההתנדבותית עבור האדם עם המוגבלות ומדישה את ההזדמנויות שהיא מספקת לאדם לרכוש מיומנויות חדשות, להתנסות בקבלת החלטות, ולחוות העצמה אישית. היא מסייעת לשינוי הדימוי החברתי שלו מאדם הזקוק לסיוע, לאדם בעל יכולת לסייע לזולתו ומספקת לו הזדמנות לצאת ממעגל הבדידות. (סימקין, ח.ת.). כאשר לאנשים עם מוגבלויות ניתנת האפשרות לעשות שימוש בכישרונות ובמיומנויות כדי לסייע לזולתם, הם זוכים בתחושת עצמאות ואחריות ובתחושות סיפוק ושמחה, דרך זו מעצימה אותם. (סימקין, ח.ת.). כל אלה מגבירים את תחושת הביטחון העצמי ואת תחושת הערך העצמי של המתנדבים (פרדון, 2003).

אם כך, אין זה מפתיע שלאנשים עם מוגבלויות יש מוטיבציה לתרום מזמנם לקהילה ולהשתלב כמתנדבים בפעילויות שונות.

הספרות מתמקדת בחמש סיבות עיקריות המניעות אנשים עם מוגבלויות להתנדב והן: (1) להיות פעיל ועסוק (2) לעזור לאנשים (3) להרוויח ניסיון תעסוקתי (4) להכיר אנשים (5) לתת לקהילה שלהם ולא רק לקבל (Choma, B.L & Ochocka, J. 2005).

התנדבות של אנשים עם מוגבלויות משמעותית גם לחברה. ארגונים בהם מתנדבים עם מוגבלויות, מדווחים כי עובדים ומתנדבים רגילים בארגון, פיתחו יכולת קבלה וסובלנות ותפשו את חייהם בארגון כעשירים ועמוקים יותר מבעבר. כמו כן, דווח כי הפעילות המשותפת גרמה לעלייה במוטיבציה ויכולת ההתמדה, דבר שהשפיע על התפוקה והאיכות של הפעילות (בר, 2010).

דגמים של הפעלת מתנדבים עם מוגבלויות

בעולם קיימים מספר ארגונים אשר קולטים אנשים עם מוגבלויות כמתנדבים. תהליך זה נקרא "מתנדבים משלובים". מתנדבים משלובים הוגדר "כאינדיבידואלים, עם ובלי מוגבלויות, אשר משתפים פעולה ביחד על מנת לשפר את הקהילה".

נציג להלן חלק ממודלים אלה.

1. "Partnership F.I.V.E"

בארה"ב קיים מודל (Fostering Inclusive Volunteer Efforts) "Partnership F.I.V.E". מודל זה, הממומן על ידי האגף לשירותי שיקום של משרד החינוך, מיועד לקדם את ההכרה בתרומתם יקרת הערך של אנשים עם מוגבלויות לקהילה שלהם. המודל מבטיח להם הזדמנויות לממש את זכותם להיות מעורבים בקהילה באופן מלא. אנשי מקצוע רבים, כמו מטפלים באומנות ומנהלי התנדבות, מעורבים בתהליך לצד מתנדבים עם ובלי מוגבלויות. התוכנית כוללת גם רשת תמיכה למתנדבים ובה מורים, בני משפחה, מטפלים ועוד.

המודל מציג שישה שלבים עיקריים: (1) גיוס והכנה (2) הערכת רצונות, צרכים ותמיכות (3) התאמה (4) בניית תמיכות (5) תקשורת (6) הערכה מעצבת.

שלב "גיוס והכנה" דורש מכל המעורבים בתהליך ההתנדבות להיות מגויסים ומאומנים לגבי ההתנדבות והתפקידים השונים של המתנדב.

במהלך שלב "הערכה רצונות צרכים ותמיכות" אנשים עם מוגבלויות מביעים את תחומי העניין שלהם, את יכולתם ואת התמיכות להן הם זקוקים.

בשלב "ההתאמה", לאחר שמנהל ההתנדבות העריך את העדפות המתנדב, המיומנויות שלו וצרכי התמיכה שלו, הוא מאתר את משימת ההתנדבות המתאימה ביותר למתנדב עם המוגבלות. מצד אחד, בחירת המשימה לוקחת בחשבון את האופן בו המתנדב ישרת את הארגון או הקהילה בצורה הטובה ביותר, מצד שני מנהל המתנדבים בוחן באיזו מידה המשימה תאפשר לאדם ליהנות מהפעילות ולחוות צמיחה אישית.

בשלב "בניית תמיכות", מנהל ההתנדבות ואיש מקצוע מזהים את התמיכות להם כל מתנדב זקוק באופן אישי. התמיכות יכולות להיות ציוד מותאם, תחבורה, מתנדב – חונך המלווה את המתנדב המיוחד בתהליכי הקליטה בארגון וכן צרכים נוספים. באופן אידיאלי, השאיפה הינה לספק את התמיכות הדרושות באופן טבעי ולא מורגש ככל שניתן, וזאת על מנת שלא למשוך תשומת לב למוגבלות של האדם.

תקשורת חשובה בכל אחד משלבי התהליך. חשוב במיוחד שמנהל ההתנדבות ידע לכוון ולטפח תקשורת טובה בין המתנדב המיוחד לבין אנשי המקצוע או מתנדבים אחרים הנמצאים עמו בקשר. כאשר עולות בעיות, ובמיוחד כאשר צצים קונפליקטים בין השותפים, רכז המתנדבים חייב להתערב ולקדם שיח של פתרון בעיות במשותף.

שלב "הערכה המעצבת" הוא קריטי ללמידה הארגונית לגבי תהליכי הקליטה, התמיכה וההפעלה של מערך העבודה. על מנת לדעת מה מועיל ומה לא ואילו שיפורים נדרשים, כדי להבטיח השתלבות מיטבית של המתנדבים עם המוגבלות, הארגון חייב להעריך את אפקטיביות התכניות (Miller et al., 2005).

2. "Vocteer"

מודל נוסף הקיים בארה"ב נקרא "Vocteer". זוהי תכנית המקשרת בין סטודנטים באוניברסיטאות אשר שואפים לקריירה טיפולית לבין מתנדבים עם בעיות פסיכיאטריות חמורות. הסטודנטים הנקראים "מאמני מתנדבים" עבור האנשים עם המוגבלויות. הסטודנטים מקבלים נקודות לימוד, חווית עבודה והבנה רבה יותר של מוגבלויות פסיכיאטריות. המתנדבים עם המוגבלויות מרוויחים תגמולים אישיים, מעורבות בקהילה, מיומנויות מקצועיות והכנה להתנדבות עצמאית.

בדומה למודל Partnership F.I.V.E, המודל "Vocteer" מורכב ממספר שלבים (1) גיוס (2) התאמה (3) הכשרה (4) עצם ההתנדבות (5) הערכה.

התהליך מתחיל בגיוס מקומות המוכנים לקלוט מתנדבים עם מוגבלות, גיוס סטודנטים מאוניברסיטאות המבקשים לשמש כ"מאמני התנדבות" וגיוס של מתנדבים פוטנציאליים מארגונים מתחום בריאות הנפש.

השלב הבא הוא שלב ההתאמה - המתנדבים ממלאים טפסים הכוללים מידע אישי, תחומי עניין והעדפות שלהם לגבי "מאמן מתנדב" (גבר, אישה, גיל וכדומה). מנהל המתנדבים מגייס ומחפש סטודנטים אשר יכולים לשמש כמאמנים אידיאליים ומתאים ומחבר בין המתנדבים עם המוגבלות לבין מאמנים המתאימים להם.

השלב הבא הינו הכשרה. במסגרת של הכשרה קצרה המאמנים המתנדבים מקבלים ידע ומידע בנושאים שעתידים לסייע להם ביצירת קשר עם המתנדבים. תחומי ההכשרה כוללים: ידע על מגבלות פסיכיאטריות, חוקים, שמירת סודיות, מטרות התוכנית ויעדיה, המלצות לדרכי אימון, הבהרת גבולות במערכות יחסים ועוד. המתנדב והמאמן קובעים ביחד יעדים אופרטיביים מדווחים למנהל ההתנדבות על ההתקדמות בכל חודש.

שלב ההתנדבות כולל השתלבות של המתנדב עם המוגבלות במקום ההתנדבות. מקומות ההתנדבות מגוונים ובניהם ניתן לציין חנויות, גני ילדים ומקלטי חיות.

השלב האחרון בתוכנית כולל הערכה שבמהלכה המאמנים והמתנדבים ממלאים סקר שביעות רצון אודות התוכנית וממליצים על שיפורים רצויים. הערכה זו מאפשרת למפעילי התוכנית לשדרגה ולשפרה לאורך זמן.

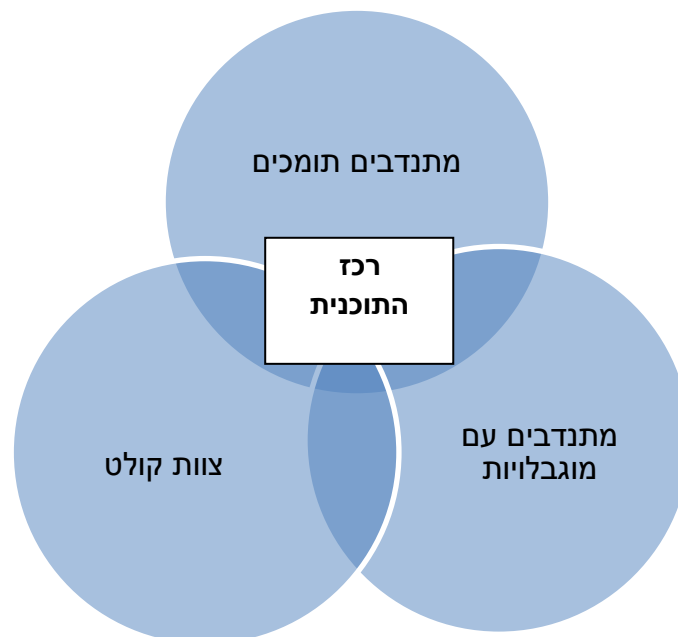
מודלים נוספים לשילוב מתנדבים עם מוגבלויות קיימים בקנדה ובאנגליה. בדומה למודלים הקודמים, מטרת התוכנית הן לעודד ולהעצים אנשים עם מוגבלויות לקחת חלק פעיל בהתנדבות על ידי סיפוק תמיכות מתאימות, חינוך ואימון, הן למתנדבים והן לקהילה (Carone & Burker, 2007).

מודל העבודה שעוצב בבית איזי שפירא

בשנים האחרונות חלה עלייה הדרגתית אך קבועה במספר הפניות של אנשים עם מוגבלויות, שמעוניינים להשתלב כמתנדבים בפעילות בית איזי שפירא. חלק מהפניות הן של אנשים יחידים (ישירות או באמצעות בן משפחה), וחלקן מגיעות מאנשי מקצוע המעוניינים לשלב קבוצת אנשים עם מוגבלות עמם הם עובדים. בחינת המניעים להתנדבות של אנשים עם מוגבלויות שפנו לבית איזי שפירא מצביעים על מניעים זהים לאלו שנסקרו בספרות.

לפני כשנה וחצי גובש בבית איזי שפירא, במסגרת היחידה להתנדבות, מודל עבודה מערכתי אשר מוצא סימוכין תיאורטיים במודלים הקיימים בחו"ל.

המודל מציג שלושה מעגלי פעילות השזורים זה בזה (1) מעגל מתנדבים עם מוגבלויות (2) מעגל מתנדבים תומכים (3) מעגל צוות קולט במחלקות בהן משתלבים המתנדבים המיוחדים.

ליישום המודל גויסה רכזת תכנית שתפקידה לתכלל ולתאם את מערך הפעילות על כל מעגלי. התוכנית תועדה והידע הנצבר שימש לשדרוג המודל.

להלן תיאור המשימות המרכזיות של רכזת התוכנית בכל אחד ממעגלי הפעילות.

1. מעגל מתנדבים תומכים

מתנדבים תומכים הינם מתנדבים קבועים של הארגון אשר מלווים את המתנדבים עם המוגבלויות, בעת התנדבותם בארגון. המתנדבים התומכים חונכים את המתנדבים בשלבי הקליטה, מכשירים אותם לבצע את המשימות המוצבות בפניהם בפעילות ההתנדבותית, משמים אוזן קשבת לצרכיהם, ומהווים גשר בינם ובין היחידה הקולטת. באופן זה התומכים מורידים חלק ניכר מהנטל השוטף, מאנשי הצוות ומפנה אותם לעבודתם הטיפולית האינטנסיבית.

המשימות המרכזיות של רכזת התכנית במעגל המתנדבים התומכים הן:

- גיוס מתנדבים מהקהילה כתומכים ומלווים למתנדבים עם צרכים מיוחדים. בשלב ראשון רכזת המתנדבים של הארגון פנתה באופן אישי למספר מתנדבים ותיקים, מחויבים, מתמידים, סבלניים המכירים ומוקירים את "האני מאמין" של בית איזי שפירא והציעה להם לקחת חלק בתוכנית. גיוסו שישה מתנדבים אשר ראו בתוכנית הזדמנות לקידום מקצועי בהתנדבותם. בשלב שני נעשתה פנייה לכלל מתנדבי הארגון ולתכנית הצטרפו ארבעה עשר מתנדבים נוספים. כל המתנדבים הביעו עניין בנושאים של ההכשרה, וביקשו ללמוד על תחום שהיה חדש עבורם. חלקם ראו בהכשרה ובהשתייכות לקבוצה הזדמנות להרחבת קשריהם החברתיים. נוצרה קבוצה מגוונת שכללה גברים, נשים, צעירים, מבוגרים, מתנדבים חדשים וותיקים.
- בנייה והפעלה של תכנית הכשרה למתנדבים. תכנית ההכשרה כללה נושאי לימוד בתחומים מגוונים: הגישה החברתית לנכויות, מבוא לנכויות, עמדות, שילוב בחברה ועוד.
- התאמת מתנדב חונך למתנדב עם מוגבלות.
- הדרכת המתנדבים החונכים, אישית וקבוצתית, כדי לספק תמיכה וכלים להתמודד עם קשיים ואתגרים הצצים בתהליך. בניית מערך תגמולים למתנדבים החונכים.

דוגמה לתפקיד המתנדב החונך

א' הינה מתנדבת עם פיגור שכלי קל אשר עבדה בעבר כסייעת בגן, וביקשה להתנדב בבית הספר של בית איזי שפירא. א' שובצה לכיתה שבה התנדבה ד', מתנדבת-חונכת אשר סיימה את קורס ההכשרה. ד' קלטה את א' וליוותה אותה בהשתלבותה בכיתה. הדגימה לה כיצד לבצע את המטלות שהצוות ביקש ממנה למלא וסייעה לה כאשר התקשתה לבצע אותן. כשהצוות הכיתה נתקל בקשיים הם פנו למתנדבת-החונכת וביקשו את סיועה.

לדוגמה, מורת הכיתה רצתה לבקש מא' להקריא לילדים סיפור, אך לא היה בידיה מידע על יכולות הקריאה שלה. היא פנתה למתנדבת-החונכת וביקשה את עזרתה. ד' בדקה את הנושא (בהדרכת רכזת התכנית) והעלתה כי המתנדבת המיוחדת יודעת לקרוא אך כדי שתצליח במשימה חשוב להכינה. לאור זאת, הן התכוננו יחד למשימה - לקרוא את הסיפור - והכינו את השיעור. א' הקריאה לילדים בבית ספר את הסיפור בהצלחה. ככל שא' השתלבה טוב יותר בכיתה המתנדבת-חונכת צמצמה את הליווי. כיום א' מתפקדת באופן עצמאי והמתנדבת-החונכת נמצאת ברקע ומסייעת רק כאשר יש בכך צורך.

2. מעגל מתנדבים עם מוגבלויות

לבית איזי שפירא מגיעות פניות מתנדבים עם מוגבלויות. חלק מהפניות נעשות על ידי אנשים עם מוגבלויות עצמם, רובם צעירים עם מוגבלויות שונות, המבקשים הזדמנות להתערות בפעילות בקהילה בארגון המכיר את מאפייניהם וקשייהם. פניות נוספות מגיעות מבני משפחה המבקשים למצוא ליקיריהם עשייה משמעותית תורמת ומכבדת. כמו כן, ישנן פניות מארגונים בקהילה, בתי ספר, ארגונים המטפלים בנכים בוגרים הרואים בהתנדבות הזדמנות למימוש עצמי ולהתנסות בעשייה, טרום יציאתם לשוק העבודה.

המשימות המרכזיות של רכזת התוכנית במעגל המתנדבים עם המוגבלויות הן:

- גיוס מתנדבים עם מוגבלויות לתכנית (בני שירות לאומי, כיתות של חינוך מיוחד, ומתנדבים עצמאיים).
- ראיון אישי לכל מתנדב עם מוגבלות במטרה להכיר אותו אישית, להבין את ההעדפות ההתנדבותיות שלו, לזהות את היכולות שלו ולהגדיר את התמיכות להן הוא זקוק.
- התאמת מתנדב חונך למתנדב עם מוגבלות. חשוב שבמידת האפשר רכז התוכנית יאתר את המתנדב החונך המתאים למאפייני המתנדב עם המוגבלות ולרצונותיו.
- שיבוץ כל מתנדב עם מוגבלות ביחידה אשר מציעה משימות המתאימות ביותר ליכולותיו ושהאווירה בה הולמת את צרכיו.
- קיום מעקב שוטף אחר השתלבותו של המתנדב עם המוגבלות בפעילות ההתנדבותית וטיפול בבעיות, חסמים וקשיים המתעוררים בתהליך.

דוגמאות לקליטת קבוצת מתנדבים עם מוגבלויות:

בבית איזי שפירא נקלטה להתנדבות כיתת חינוך מיוחד מאחד התיכונים בעיר. הכיתה הגיעה, ביחד עם המחנכת והסייעת, באופן קבוע, יום בשבוע למשך שעה וחצי, להתנדב ביחידות השונות שבארגון.

לפי תחילת התנדבותם רכזת התוכנית ערכה שיחה אישית עם כל תלמיד לגבי העדפותיו, יכולותיו ותחומי העניין שלו. כמו כן נערכה שיחה עם מחנכת הכיתה ופסיכולוגית בית ספר על מנת לדעת מהם הלקויות והקשיים של כל נער ונערה וכיצד ניתן להתאים להם את מסגרת התנדבות הטובה ביותר עבורם.

תלמידה עם בעיות רגשיות ותקשורתיות ועם יכולות גבוהות לקליטת שפות השתבצה ביחידה לפיתוח משאבים בחו"ל. היא סייעה בעדכון מאגר הנתונים של היחידה, בשפה האנגלית.

תלמיד היפראקטיבי, עם בעיות קשב וריכוז ביקש להתנדב בבריכה הטיפולית. בתוך הבריכה נמצאים אנשי טיפול ומטופלים בלבד, נערכה חשיבה יצירתית לגבי תפקיד מותאם עבורו. בחשיבה משותפת עם מנהלת הבריכה הוחלט לתת לתלמיד מצלמת מים, כדי לצלם ולתעד חלק מהטיפולים בכדי לאמוד את התקדמות המטופלים. התלמיד הוצמד לקבוצה קבועה של ילדים ותיעד את הטיפולים עם ההידרותרפיסטיות. תפקיד חדש זה הלם את העדפותיו של המתנדב ואפשר לצוות הבריכה להטיב את המעקב אחר התקדמות המטופלים ולספק שירות חדש להורים- תיעוד צילומי של התקדמות ילדיהם בטיפול במים.

שתי תלמידות ביקשו להתנדב יחד. הן רצו לעבוד עם ילדים בכיתות אך גם חששו לטפל בהם באופן ישיר. משימת ההתנדבות שלהן כללה הכנת כרטיסיות ולוחות תקשורת, באמצעותן הקלינאיות תקשורת והצוות יוצרים קשר עם הילדים. התלמידות הודרכו על ידי קלינאית תקשורת ויצרו מאגר כרטיסיות ולוחות לשימוש הצוות והמשפחה.

3. מעגל צוות קולט

שילוב של מתנדבים עם מוגבלויות עלול לעורר התלבטויות, חששות ותהיות בקרב הצוות הקולט. אנשי המקצוע מרגישים כי עליהם להתמקד בעבודה השוטפת ולעמוד ביעדים ובמשימות להם הם מחויבים. עומס העבודה רב בכל שדרת הארגון וביחידות הטיפוליות, בהן הצוות מטפל יום יום בילדים ו/או באנשים בוגרים עם מוגבלויות, יש מקדם שחיקה פיזי ונפשי גבוה. אחד החששות העולה מאנשי הצוות הוא כי שילוב המתנדב עם המוגבלות יצרו מהם זמן רב במתן תמיכות למתנדב ויפגע בעבודה השוטפת עם המטופלים. קיים חשש כי מתנדבים עם מוגבלויות יצרו עומס נוסף על אנשי הצוות.

בנוסף, חלק מאנשי הצוות חוששים כי המתנדב לא יצליח למלא את המשימות והתפקידים שיטלו עליו ולא יתרום מספיק לילדים או למטופלים בוגרים יותר ולהם עצמם.

גיבוש משימות מתאימות למתנדבים עם מוגבלויות מחייב חשיבה יצירתית והבנייה של תפקידים חדשים. לאור זאת הכנת המערכת הקולטת, הצגת מודל העבודה של מתנדבים-תומכים, האחראים לליווי המתנדב וקליטתו היא מרכיב הכרחי במודל העבודה. גיוס שיתוף הפעולה של מנהלים ואנשי צוות ביחידות הקולטות הוא תנאי הכרחי להצלחת התכנית.

המשימות המרכזיות של רכזת התוכנית במעגל המערכת הקולטת הן:

- חשיפת רעיון לכלל עובדי הארגון מעובדי השדה ועד למנהלים הבכירים.
- שיווק התוכנית למחלקות השונות של הארגון – ברמת מנהלי היחידות וצוותיהם.
- שילוב הנושא בהכשרות פנים מחלקתיות.
- מיפוי צרכים בארגון- באילו יחידות יש צורך במתנדבים, מהם התפקידים השונים שניתן לעשות בכל יחידה .
- הכוונת המנהלים והצוות בבחירת משימות מתאימות למתנדבים המיוחדים.
- סיוע לצוות בהתארגנות וקליטת המתנדבים המיוחדים והחונכים.
- סיוע למחלקות לבצע את ההתאמות הנדרשות על מנת לשלב מתנדבים עם מוגבלויות.
- הכנת והדרכת צוותי היחידות בכל נושא קליטת המתנדבים עם המוגבלויות והמתנדבים החונכים, תוך מתן הסבר מפורט על צרכיהם וכיצד המערכת מתארגנת לקליטתם בצורה הטובה ביותר.
- התערבות וטיפול בבעיות שעולות במהלך ההתנדבות.
- מתן חיזוקים לאנשי צוות הקולטים מתנדבים עם המוגבלויות ביחידותיהם.

דוגמאות להתאמת תפקידים למתנדבים עם מוגבלויות:

ע' היא אישה עם מוגבלות פיזית. צד שמאל של גופה משותק ויש לה פגיעת ראש המשפיעה על הזיכרון שלה. ע' ביקשה להתנדב בתחום המחשבים, וציינה כי היא אוהבת לעבוד בסביבה שקטה ולבצע משימות קצרות ופשוטות. היא שובצה ביחידה הקהילתית בבית איזי שפירא וסייעה בהעברת מצגות ומסמכים מפורמט ישן לפורמט עדכני וחדש.

י' מתנדב צעיר בעל לקויות תקשורתיות ביקש להתנדב עם הילדים. תחילה שובץ במרכז תנועה וספורט וסייע לצוות בחוגי הספורט. לאחר תקופה ביקש לעבוד עם ילדים צעירים יותר בגילאי גן. בחשיבה משותפת עם אחת הגננות הוחלט לשלב אותו במשימה ספציפית בה לא שולבו מתנדבים קודם לכן: תרגול הליכה על הליכון בחדר הכושר במרכז תנועה וספורט לילדים הזקוקים לתרגול נוסף. תפקיד זה אפשר לי' לתרום מניסיון העבר שלו במרכז תנועה וספורט ובמקביל להיות מעורב בפעילות בה התאפשר לו לקיים קשר אישי עם הילדים.

הערכת התוכנית

תכנית העבודה מלווה במחקר הערכה. המחקר לא הסתיים עדיין ולכן בשלב זה לא נוכל להציג את ממצאיו. יחד עמו לאורך כל התהליך נערכו שיחות משוב ולמידה של רכזת התוכנית עם כל מעגלי מודל העבודה: עם מתנדבים עם המוגבלויות, עם המתנדבים התומכים ועם אנשי צוות שונים. השיחות אפשרו לשדרג ולשפר את המודל כבר במהלך הביצוע.

דוגמא לשיחת משוב עם מתנדבת עם מוגבלויות:

ג' בחורה צעירה, מתנדבת דוברת אנגלית הגיעה מארה"ב לביקור של חודשיים בישראל. ג' לקתה בשבץ מוחי בגיל 21, אשר גרם למוגבלות משמעותית ביד וברגל שמאל. בהתאם לבקשתה, ג' התנדבה בכיתת בית הספר של בית איזי שפירא והוצמדה לה בת שירות לאומי דוברת אנגלית אשר שימשה כחוננת ומלווה. בתום תקופת ההתנדבות נערכה עמה שיחת משוב. בשיחה ג' העלתה רעיונות שיסייעו לקליטה של מתנדבים נוספים. לדוגמה, היא הדגישה כי חשוב שהמתנדב עם הצרכים המיוחדים ינחה את הצוות לגבי הלקות והמוגבלות שלו. מכיוון שצד שמאל של ג' היה משותק היא הבהירה לחוננת שלה כי ביכולתה להאכיל ילד רק מצד ימין. היא ביקשה מהחוננת לסייע לה באיסוף השיער בבוקר, עם הגיעה לביה"ס על מנת שהילדים לא ימשכו אותו. ג' ציינה כי חשוב שרכזת התוכנית והצוות שבו משובץ המתנדב המיוחד יכירו היטב את מהות המוגבלות של המתנדב, יכולותיו והתחומים בהם הוא זקוק לסייע.

סיכום והמלצות

ברמה הבסיסית ביותר, התנדבות הינה פעולה חשובה מאוד עבור התפתחות של יחידים עם ובלי מוגבלויות ועבור קהילות וארגונים שונים.

ההתנדבות נותנת לאנשים עם מוגבלויות מוצא חיובי לשעות הפנאי, משפרת באופן משמעותי תחושת הביטחון העצמי ותחושת הערך החברתי שלהם. היא מספקת משמעות נוספת לחיים, מחזקת תחושות שייכות לקהילה ומקדמת השתלבות חברתית אמתית.

אנשים ללא מוגבלויות, המתנדבים לצד אנשים עם מוגבלויות, רוכשים ידע והבנה חדשה לגבי מוגבלויות ומגלים מוכנות רבה לתמוך ולשלב אוכלוסייה זו. באמצעות "התנדבות משלבת", תפיסות מוטעות נשברות ועולה המודעות של אנשים בקהילה ליכולות של אנשים עם מוגבלות לחיות חיים מלאים ותורמים.

קליטה מוצלחת ונכונה של מתנדבים מיוחדים מחייבת תכנון נכון ואפקטיבי. קליטה של אנשים עם מוגבלות כמתנדבים בארגון מחייבת את הארגון, על כל דרגיו, להיות מחויב לחלוטין לרעיון ולהכיר בשילוב והשתלבות ערך חברתי וארגוני.

כדי לשלב מתנדבים עם מוגבלויות באופן נכון, מועיל ויעיל נדרשת חשיבה גמישה ויצירתית במספר היבטים:

- פיתוח מגוון רחב של תפקידים יאפשר לארגון להעשיר את טווח המשימות המוצעות למתנדבים אלו.
 - יש חשיבות עצומה להתאמת הציפיות ולפיתוח רעיונות יצירתיים, לגבי אופן ביצוע המשימות.
 - הצמחת היכולת הארגונית לספק למתנדבים את התמיכות הדרושות למילוי המשימות היא מרכיב מרכזי בהתארגנות הארגון לקליטתם.
- לא פחות חשוב, שהתפקידים והמשימות המוגדרים למתנדבים יהיו בעלי ערך ותועלת אמיתיים. התנדבות לכאורה, במשימות שאין להן תרומה ממשית לארגון עלולה להפוך למפגש מתסכל ומכאיב של המתנדב עם הארגון ועם עצם ההתנדבות. משימות אלו מעבירות מסר של חסד ולא מסר שוויוני ומכבד ועלולות אף לגרום לנשירת המתנדב.
- האתגר האמיתי של רכזת התוכנית הוא "לתפור" חליפה אישית וייחודית בעלת ערך ותרומה אמיתיים עבור כל מתנדב עם מוגבלות.
- אנו מקווים כי מודל העבודה הראשוני המוצג במאמר זה יעורר שיח רחב ומשתף בו ייקחו חלק זה לצד זה אנשים עם מוגבלות ונציגי ארגונים. שיח זה יאפשר שדרוג ושכלול המודלים הקיימים ויצמיח מודלים נוספים.

מקורות

- גרומב, מ. (2011). התנדבות בעולם ובישראל. בתוך: מ. גרומב, צ. מגן, ר. סטויצקי (עורכים), *מישהו להתנדב אתו* (ע"מ 29-46). כפר סבא: נדב.
- יפה, א., נווה, מ. (2011). *ניהול מתנדבים*. תל אביב: גישות.
- נפתלי, מ. (2012). *ההתנדבות וערכיה*. המרכז הישראלי לחקר המגזר השלישי (39), 5-9.
- סימקין, ד. (ח.ת.). *משיח חסד לשיח זכויות: השלכות על הפעילות ההתנדבותית בעולם של הנכים*. נדלה ב- 15 מרץ, 2012, אתר מכון לר לניהול התנדבות: <http://www.hitnadvut.org>
- פרדון, קטרין. (2003). *מתנדבים בעלי מוגבלות: שילוב של אנשים בעלי לקויות התפתחותיות במערך ההתנדבות הרגיל*. מכון לר, יד שרה.

Carone, S.A., & Burker, E.J. (2007). *Vocteer: A Collaborative Volunteer Program for Persons with Severe Psychiatric Disabilities*. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 31(2), 149-151.

Choma, B.L., & Ochocka, J. (2005). *Supported volunteering: A community approach for people with complex needs. Journal on Developmental Disabilities, 12(1), 1-18.*

<http://www.hitnadvut.org>

<http://jointvolunteering.co.il/blog/?p=194>

Miller, K.D., Schleien, S.J., Brooke, P., Frisoli, A.M., & Brooks, W. (2005). *Community for All: The Therapeutic Recreation Practitioner's Role in Inclusive Volunteering. Therapeutic Recreation Journal, 39(1), 18-31.*